

Тут місце не для жінки

Генрі Лоусон

Переклад: Ірина Стешенко

Він мав ферму на довгому, порослому самшитовим чагаром, схилі гірського пасма, що розташовано її було на одшибі від трахтового шляху і з півмилі вище за нього. Навкруги — ані лялечки, жадного сусіди, а до найближчого "міста" — миль із тридцять.

Він сіяв пшеницю межи пнів на протеребленій ділянці й запродував збіжжя ще в накоренку дрібному фермерові, що жив із своїми синами за десять миль від нього й мав тих синів до ката; а як коли, то збирав свій урожай сам, обмолочував його за допомогою похідного "паровика" (пересувної парової молотарки) та возив зерно до млина, накладаючи на свого деренькучого візка тільки-но кілька чувалів.

Понад п'ятнадцять років жив він сам душею і був знаний усім, хто його знавав, як Спантеличений Гаулет.

Подорожнім та нетутешнім людям аж ніяк не здавалося, що в нього, мовляв, не всі дома, — сказати б — одної клепки немає в голові. Де там! Об тім усі були звісні, чи принаймні йняли тому віри, що, працюючи в полі, він завше прив'язував свою окульбачену й загнuzдану конячку до горожі або пастися її пускав, не розкульбачивши, — чи так чи інак, а конячку завше держав напохваті; отож тільки-но гляне він понад чагарями вповодж прочистки, що тяглася з чверть милі завдовжки, та забачить якого подорожнього на битім шляху, враз ісхоплюється на коняку й мчить за ним наздогін.

Якщо той був вершник, він, звичайно, гнався за ним протягом милі, поки здожене. Люди подекували — то се, то те — про часом невдалі його спроби вершника з дороги завернути, про непорозуміння та про розмаїті притичини, що повставали через оту Гаулетову манію за подорожніми вганяти й затримувати їх, хоч би там що. Часом він ловив одного кожної днини протягом тижня, часом — жадного протягом кількох тижнів, — то була відлюдна дорога.

Пояснялося те його дивацтво дуже просто, вичерпливо й цілком природно — з погляду людини, що осілася в чагарниках. Усе чинилося так єдино тому, що Спантеличеному не було з ким слівце перемовити, а його аж-аж-аж як кортіло.

Він та подорожній уможувалися в холодочку десть на півгодинки та й гомоніли собі, люльками попахуючи. Старий розпитувався, звідкіля то подорожньому шлях стелеться, та чи довго він там у тамтих краях побував, та куди це зараз верстає дорогу, та чи надовго ж намірився відбавитися з хати; ще питавсь, а чи спадали дощики дорогою, та як воно виглядає все навколо після посухи; та цікавився мандрівниковою думкою щодо різних життєвих питань — якщо той мав которі.

Якщо той був пішак (шукайбіда), і йому на тютюн було сутужно, старий Гаулет завше мав для нього півжмутка напоготові. Вряди-годи Гаулет завертав подорожнього до своєї хати на кухоль чаю або давав йому трохи м'яса, борошна, чаю, ще й цукру на

дорогу.

Чутка йшла, що по такій гутірці, котра на узбіччі край дороги відбувалася, одсвіжений старий повертався верхи додому, до свого самотнього господарства, і працював аж до пізньої ночі, працював так довго, доки міг на свою єдину стару робочу конячинку роздивитися або свою лопату із довгим держакон бачити.

І саме так я з ним і познайомивсь, — певніше, він познайомився зі мною.

Я скавав легким чвалом уподовж путівця — простував на північний захід, ведучи батового коня за повід— коли це на віддаленні милі від того місця, де шляшок у бік до ферми звертає, почув я: "Агов, добродію!" — й побачив куряву, що хмаркою за мною знялася. А від людей чув я про старого Спантеличеного Гаулета й тому знав уже, що чекає на мене в його особі.

Високий, висхлий чоловік на маленькій конячинці. Він був чисто поголений, за винятком круглої торочкуватої борідки, що росла йому з-під підборіддя; на його довге, хвилясте, темне волосся вже лягла де-не-де сивизна; відверте енергійне обличчя; воно нагадало мені одного Гладстонового портрета, — зроду не бачив я людини, щоб отако на Гладстона скидалася. Старий мав великі червонясто-карі очі, що глибоко сиділи під кошлатими бровима, — щось від тутешніх аборигенів мерехтіло в мого очах; то були очі, що пильно вдивляються у щось на виноколі, чого ніхто інший побачити не може. В нього був свій власний спосіб розмовляння, — звертався-бо геть більше до крайнеба, ніж до свого розмовника; а на чолі мав він глибоку простовисну зморшку, що її ніяка усмішка не могла затерти.

Я зсів з коня й добув свою люльку, і ми з ним умостилися на колоді та й погомоніли трохи про розмаїті речі, які той люд із чагарів так цікавлять; а тоді, по паузі, він зніжковів, як мені здалося, і почав соватися на місці, й раптом запитав мене якимось чужим тоном, чи я, мовляв, жонатий. Ото дивак, таке в подорожнього питатися?.. Особливо в мене, — таж я був тоді ще зовсім хлопчак!

Він забалакав ізнову про давнє-колишнє та про місця, де ми за свого часу обоє побували, та розпитувався про людей, що він їх знав, чи то знавав — гуртоправів та інших — та чи живі вони, чи, мо', їх уже й на світі немає. Більшість його запитань належала до тих подій, що не могли мені в пам'ятку впасти, — все те було ще до мене; але деякі гуртоправи, один чи двоє забродиголів, що з ними він колись товаришував, підтопталися вже за моєї пам'яті, і тих я знав. Пригадую зараз, хоч тоді й не звернув на тее уваги, — а коли б і звернув, то, вважаючи на чагарян, це не видалося б мені дивним, — що він не розпитувався про новини, ба навіть і не цікавився ними.

Далі, ще по одній ніяковій паузі, протягом якої він рисував ціпком хрести у поросі, запитав він тим же дивним тоном, не дивлячись на мене й не зводячи очей, чи тямлю я що на лікарюванні — чи вивчав я коли тую науку.

Я запитався в нього, чи, мо', хто заслаб на його фермі. Він зап'явся і сказав: "Ні". Тоді я поцікавився, чому він мене об тім питає, а він довго-довго не відповідав, то я вже почав був думати, що старий недочуває, коли, нарешті, він пробубонів щось про моє обличчя, яке нагадувало йому одного знайомого молодика, що подався до Сіднея "на

лікаря вчитись". Що ж, дуже можливо, та й виглядало воно цілком природно: а проте чому не запитав він мене наврядмець, чи я часом не є отой молодик "його знайомий"? Адже ж, коли подорожні здибаються серед чагарів, зайва балаканина їм ні до чого.

Він сидів мовчки довго-довго, сидів, згорнувши руки й дивлячися відсутнім поглядом у далечінь поверх безживної рівнини, поверх гущавини, що простяглася від стін гірського пасма, де ми сиділи, аж до того місця, де сине верхогір'я височіло на крайнебі понад чагарями.

Я підвівся, сховав люльку й потягся. Він немов прокинувся.

— Ось ну лишень зайдімо до моєї хатини та пообідаймо, — мовив він. — Господиня, мабуть, усе вже наготувала, а я тобі оберемо сінця для коней підкину.

Сіно вирішило справу. Тривала засушлива пора. Я здивувався, почувши про жінку, гадав, що він хазяйнує сам — так-бо мені казано про нього; та, можливо, я помилявся й він одруживсь недавно; а мо', взяв собі доморядницю.

Ферма становила неправильної форми протереблену ділянку серед чагарів, на якій стирчало чимало пеньків, а попереду стовбичив поламаний баркан на дві поперечки, що їх було до збитих уперехрест глиць припасовано, і ще малися там зовсім блаженські штахети з іншого боку. То було найсумовитіше місце, що мені доводилося коли бачити, а я їх бачив не раз, оті богом забуті закапелки в якомусь закутні, що в них животіють самотні чоловіки.

Хатина стояла в горішньому кутку ділянки, двокімнатна хатина з обаполів, крита драницями, що, мабуть, були вдивовижу на весь окіл за тих днів, коли її будувалося. Я розумівся на теслярській роботі в тамтешніх умовах і побачив, що все те будувала людина, повна життя і надій, будувала вона ще для когось, окрім себе самої. Адже там було ще дві недобудовані кімнати в затильній половині будівлі; слупи, бантини та присішки поставлено й припасовано, і стіни з обаполів зведено, але через цілий час ті кімнати так і стояли безверхі. Нічогісінько в них не було, крім реп'яхів та жаливи, що росли там усередині, та ще лежав старий дерев'яний плуг, та ще зо два ярма гнили коло затильних дверей. Рештки скирти соломи, кіпка сіна під накриттям з кори, маленький залізний плуг та старенька, немов закостеніла, сива робоча конячка, — то було все, що я побачив біля тієї хатини.

А проте в господі на мене чекала несподіванка, — чистий білий настільник на необтесаному столі, змайстрованому з обаполків, що стояв на стовпчиках, загнаних у долівку. Настільник був дебелий, але то був правдивий настільник — не зайве простирало, що ним на честь несподіваних гостей стола застелено — та ще й бездоганно чистий. Цинові тарілки, кухлі та бляшанки з-під джему, що відбували за цукорниці та сільниці, начищено так — аж лищать! Стіни та коминок побіловано, долівку підметено, а дерев'яну полицку над коминком з бляшанками з-під сухого печива, у яких зберігалася бакалія, застелено чистими газетними стяжечками. Я подумав, що його дружина, чи доморядниця, чи хто б вона не була — жінка охайна і хазяйновита: але ж я не бачив жадної жінки; а втім, на канапі — легкій, збитій з дощок, із бильцями по боках лежала жіноча сукня на простелених, давно пожовклих та

вицвілих часописах. Він насупив чоло, повів по ній незрозуміло очима, а тоді взяв її якось безуважно й почав згортувати. І я побачив, що то була спідниця їздити верхи та жакетка. Він загорнув їх у часописи й відніс до спочивальні.

— Дружина подалась у гостину, десь аж до річки, ниньки пополудні, — сказав він швидко й не дивлячись на мене, але нахилиючись, немов хотів ще раз глянути крізь відчинені двері на ті шпилі, що мріли ген-ген удалині. — Мабуть, їй набридло чекати, то вона й вирушила, і дочку з собою забрала. Ет, байдуже, — їстиво готове!

У пічурці й справді шкварчала бараняча нога з картоплею, а над вогнем висіли казанки. Я постеріг, що казанки добре вишкребано й покришки вчищено як слід.

Що за дивина? Далєбі, якесь чудернацьке господарство! А втім, він і його дружина, може, погиркалися нині вранці. Я помислив так при обіді, коли розмова торкнулася жінок, і він сказав, що ніколи не вгадаєш, як його до жінки приступитися; але в тому, що він казав, не було анічогісінько, що стосувалося б його власної жінки чи будь-якої жінки взагалі. Він розповідав про давнє життя в чагарях, про тяжку працю гуртоправів, золотомисливців та про розбійницькі ватаги, що крилися в хащах, — але й слова не мовив про живе та про живих, за винятком тих давніх його товаришів, які жили ще й донині. З усього було знати, що він ніяк не міг всидіти вдома, — навіть капелюха свого не скинув.

На кілочку біля дверей висіла на стіні суценка й старий жіночий капелюх, проте виглядали вони так, наче висіли тут ціле життя.

Якесь дивне почуття охоплювало в цій господі — чогось не вистачало; а втім, у всіх таких відлюдних оселях, що розкидані серед чагарів, завше гнітить почуття, немов чогось не вистачає або, певніше, немов заселяють їх привиди речей, які мали б тут бути, але яких ніколи не було.

Коли я скавав путівцем, назад до битого шляху вертаючись, я озирнувся і побачив, що старий Гаулет заходився коло ями навколо великого пенька, ретельно копаючи своєю довгою лопатою.

Мені впало в око, що, рухаючись і ступаючи, він злегка на лівий бік нахилився та разів зо два потер попереk рукою, — і я склав тее на охват чи щось такого.

Прибувши до Невер-Невера, я почув від одного гуртоправа, котрий знавав Гаулета, що дружина йому першого ж року померла, отож ця таємнича жінка, якщо вона справді його дружина, була, звісно, його друга дружина. Гуртоправ наче здивувався трохи і навіть звеселився на саму думку, що старий Гаулет надумавсь оженитися ще раз.

Трапилося мені якось, п'ять років по тому, тією ж дорогою з Невер-Невера назад вертатися. Було ще рано-ранесенько — вирядивсь я, скоро з півночі звернуло. Я й здумати собі не міг, що старий уже встав і десь колує; а крім того, мені хотілося швидше додому дістатися, побачитись із моїми старенькими та з друзями, що я їх тамечки полишив, — та ще з дівчиною.

Проте, від'їхавши недалеко від того місця, де шляшок у бік до Гаулетової ферми звертає, я випадково повернувся, — аж гульк! — старий догани мене верхи на

конячинці, що біжить підтюпцем, раз у раз спотикаючись. Я почекав на нього.

Він їхав верхи, цим разом на старій сивій робочій конячці, такій ухорканій, що ось-ось пристане. Здавалося, ноги їй підтинаються й вона зараз упаде, мов стара трухлява повітка, як, бува, набіжить бирса. Та й старий мався не краще за неї. Я відразу ж примітив, що він дуже підупав на силі. Він змарнів на лиці й увесь ізігнувся, немов його що болить. І з коня зліз він важко й незграбно, мов увереджений, і тільки-но торкнувся ногами землі, відразу ж за мою руку схопився, а ні, то впав би, як падає людина, коли вона сплигує з поїзда під час руху. Він потяг мене до узбіччя, намагаючи землю, мов сліпий, своєю вільною рукою, коли я почав обережно його вмошати. Я добув свою ковдру й урізок перкалю з в'юка, щоб улаштувати його якнайвигідніше.

— Допоможи мені спиною до дерева прихилитися, — мовив він. — Я хочу сидіти — не треба мене класти.

Він сидів, рукою за бік тримаючись, і важко дихав.

— Може, я побіжу до хати й приведу вашу дружину? — спитався я.

— Ні. — Він говорив помалу, мов через силу. — Ні! — А далі, немов слова виштовхнуто з нього судомою: — Її там немає.

Я погадав, що вона його покинула.

— Чи давно вас оця неміч напала? Чи давно це почалося?

Він не звернув жадної уваги на запитання. Я подумав, що в нього напад ревматизму або щось подібне.

— У спину вступило і в боки, поперек, немов вогнем пече, — мовив він по хвилі.

Я приятелював колись із чоловіком, що помер раптово з серцевої хвороби, — помер, працюючи. Він промивав ночовки із золотодайним піском у річці, близько нашої заїмки, де ми робили; аж раптом — упустив ночовки у воду, впав навznak, скрикнув: "Ой, моя спина!" — та й помер. І зараз я відчув інстинктивно, що в бідолашного старого Гаулета коїться із серцем щось дуже кепське. Людина відчуває своє серце у спині, так само, як і в плечах, і в руках.

Старий Гаулет побілів як смерть, так, як блідне людина, коли вона втрачає свідомість від пекельної спеки, — плечі йому поникли безсило, і руки безпорадно стрепехалися, перебираючи пучками порох. Я відчув, що й сам починаю полотніти, і всередині в мене щось болісно замлоїло й похололо, — я-бо відав її ознаки. Людям, що оселяють хащі, недуга та смерть завдають побожного страху.

Але по тім, як я влаштував його досить вигідно і дав йому напиться води з міха, сірий відтінок зник йому з обличчя, і старий трохи відійшов; він підніс руки й скрижив їх на грудях. Головою він прихилився до дерева — капелюх зі спущеними крисами впав додолу, відкриваючи його широке, біле чоло, далеко вище, ніж я міг на тее сподіватись. Здавалося — він вдивляється в блакитне крило гірського пасма, що вимальовувалося на небокрузі, понад синьо-зеленими чагарями.

А тоді він почав балакати — не звернувши ніякісінької уваги на мене, коли я спитався, чи ж йому полегшало зараз — почав балакати якимсь химерним, неprisутнім, далеким-далеким голосом, — аж моторошно стало!

Він розповідав свою історію механічно, одним голосом — заученими словами, так, що я був помислив, чи не розповідав він її багато разів раніше; якщо не іншим людям, то безлюдниці чагарів. І він проказував імена людей та назви місцевостей, що про них не чув я зроду — так, немов я мав їх знати не гірше за нього.

— Я не хотів привозити її сюди першого року. Тут місце не для жінки... Я волів, щоб вона полишилася із своїми рідними та почекала, поки я тут усе хоч трошки впорядкую. Фіпси взяли ділянку нижче за водою. Я хотів, щоб вона почекала й приїхала з ними, тоді вона була б у гурті — поруч неї була б жінка, із якою погомоніти можна б... Вони приїхали згодом, але не zostались. Тут місце не для жінки...

Але Мері хотіла їхати. Вона не хтіла зі своїми рідними на півдні лишатися. Вона воліла бути зі мною, дбати за мене, і працювати, і допомагати мені.

І він усе казав мені, казав, та знов і знов переказував — після тієї та й знов тієї ж співав. Схиблений він був лише на одному пункті. А то враз урве мову та й сидить мовчки яку хвилину; а тоді позирне на мене тривожними очима, мало не з ляком помічає, що я тут, і прохає дарувати йому, що завдав мені так багато клопоту, та дякує мені.

— Це все минеться зараз, краще відведи коней додому та поснідай; там усе наготові, стоїть у пічурці. Я прийду слідком за тобою, притьмом. Дружина чекатиме і...

Та й замовкає, не скінчивши фрази, а тоді знову вертається на стару путь.

— Її мати лагодилася приїхати до нас погостити наприкінці року, але старим увередив собі ногу. Тоді мала приїхати її сестра, заміжня, але одне з малюків заслабло і вдома стало сутужно — клопоту не обкидаєшся. Я вдався до лікаря в місті — за тридцять миль звідси — й домовився з ним. Він був п'яндиголова — мені слід було застрелити його по тому. Я домовився з жінкою в місті, щоб вона приїхала й пожила в нас. Я гадав, що Мері помилилася в своїх розрахунках. Мабуть, вона помилилася на місяць, а мо', й на півтора. Проте я її послухавсь... Не сперечайтесь з жінкою. Не слухайтесь жінки. Робіть усе, що належить. Коли б нам тутка яка бувала досвідчена жінка, щоб нараяла нас. Але ж... Тут місце не для жінки!

Він замотляв прихиленою до стовбура головою, неначе від давнього душевного болю.

— Вона почулася зле — раптом серед ночі — але згодом минулось. Фальшива тривога. Я налагодився поїхати по когось, але вона відраяла, — ка', почекаймо, поки розвидниться. Хтось обов'язково їхатиме поуз. Вона була хоробра м розумна жінка, але страх як боялася лишатися сама. Тут місце не для жінки!

Жив недалечко чорношкірий чабан-тубілець, миль за три-чотири звідси. Я помчав верхи до нього, поки Мері спала, й послав чорношкірого хлопця до міста. Я б його застрелив по тому, якби я його де запопав. Стара чорношкіра тубілка померла тиждень тому, а коли б не тее — то й з Мері було б усе гаразд. Стару тубілку перев'язано, як клумак, порізаною на стяжки ковдрою та сирицею й покладено в яму. Отож навіть і чорношкірої жінки побіля Мері не було. Тут місце не для жінки!

Я чатував край дороги на світанні, я чатував край дороги й на смерканні. Я спустився у видолинок і пригнувся, щоб побачити крізь прогалявину, якщо хто проїздитиме поуз... А тоді скочу на коня та й мчу чвалом до міста, поскачу миль із п'ять, — нараз щось як потягне мене назад, то я вмиць коня завертаю — а серце мені аж холоне з жаху, що вона помре раніше, ніж я додому вернуся. Та все на того лікаря чекаю — осьось прибуде.

Найстрашніше насунулось удосвіта, наступного ранку. Я бігав то туди, то сюди, — то додому, то на шлях, — бігав, мов божевільний. І ніхто не їхав. Я наганявся на бервення та пеньки і падав, раз у раз спотикаючись, коли це як стій побачив курище від східсонця. То були її мати й сестра, що ресорною бідкою їхали, а за ними, доганяючи, показався лікар у своїй кабрітці, а поруч нього — жінка, що з нею я домовився був у місті. Мати й сестра зупинилися в місті переночувати, коли почули про чорношкірого хлопця. Він витратив цілий день, заки до міста дістався. Я б його застрелив, якби я його по тому де запопав. Лікар саме став у горілку вкидатися. Коли б мені під ту хвилину рушниця та якби знаття, що Мері вже немає, — я б його застрелив просто в кабрітці. Вони сказали, що вона померла. І дитина померла також.

Вони ганили мене й дорікали... але ж я не хотів, щоб вона їхала зі мною; тут місце не для жінки... Я більше їх не бачив після похороння... Я не хотів їх бачити ніколи.

Він утомлено похитав головою, не відриваючись від дерева, і провадив далі, але багато лагідніше, — очі йому і голос зробилися ще більш відсутні, ще більш мрійливі й далекі-далекі...

— Минув місяць, а може, й рік — я давно вже не помічаю, як спливає час, — вона вернулася до мене. Спершу вона приходила вночі, а згодом почала приходити, де б і що б я не робив... і вона тримала дитину... то була дівчинка... на руках. І невдовзі вона лишилася тут назавсім... Я не дорікав їй за теє, що вона пішла тоді — тут місце не для жінки... Вона була мені добра жінка. Вона була весела дівчина, коли я з нею одружився. Манесеньке дівчатко піросло й скидалося на неї. Я збирався вирядити дівчинку на південь, у науку віддати, — тут місце не для дівчини...

Але місяць, а може, й рік, тому Мері пішла від мене, і дочку забрала, і не верталась аж до минулої ночі — чи то пак, нинішнього ранку, здається. Я погадав був спершу, що то дівчатко зачіску собі втнуло, в неньчину сукенку вбралося, щоб свого старого батька несподіванкою приголомшити. Але то була Мері, моя жінка — така, яка була вона в той час, коли я з нею одружився. Вона сказала, що залишитися не може, але чекатиме на мене край дороги, край... дороги.

Руки йому безсило звисли й обличчя крейдою взялося. Я захопив міх із водою. "Ще один такий напад, як оцей — і тобі край", — подумав я, коли він опритомнів. І раптом я згадав, що понад шляхом будується корчомку, я бачив її, коли проїздив тут минулого разу, — миль за десять-дванадцять звідси, по дорозі до міста. Тож нічого іншого не мав я робити, як полишити його і погнати конем по допомогу та, може, якого візка де роздобути.

— Ви почекайте на мене тут, поки я вернуся, — сказав я. — Я поїду по лікаря.

Він ледь-ледь стрепенувся.

— Рушай ліпше до хати та попоїж. Дружина чекатиме...

Та й знову збився.

— Ви почекаєте на мене, поки я метнуся конем до річки?

— Еге... я чекатиму край дороги...

— Глядіть же! — сказав я. — Я покину вам міх із водою. Не рушайтеся з місця, доки я не вернусь.

— Я не рухнуся... Я чекатиму край дороги... — сказав він.

Я зняв з батового коня, що був не такий утомлений і міцніший, в'юкову кульбаку та в'юки й шпурнув їх у кущі, покинув другого коня напризволяще та й погнав до корчомки, залишаючи старого, що, згорнувши руки, сипною до дерева прихилився і затопив очі у крайнебо.

Один з тих хлопців, що я їх у корчмі надибав, подався по лікаря як стій, а другий вернувся зі мною назад у ресорці. Він розповів мені, що жінка старого Гаулета померла від пологів першого ж року, як вони на ферму приїхали, — файна була дівчина, подекують люди! Він розповідав мені цю історію точнісінько так, як розповідав її старий, і мало не тими ж самими словами висловив свою думку, що тут місце не для жінки. "Й відтоді він так і жив тутечки одинцем самотним, та все думав об тім, та й думав, аже поки з глузду з'їхав".

Я знав уже решту. Він не тільки мислив у своїй уяві, що його дружина, чи то дух його дружини, домує вкупі з ним отут усі ці роки, але й що дочка його жива зосталась і вижила, а дружина — господарює; та, звісно, господарював він сам.

Коли ми під'їхали до нього, його вузлуваті руки знову звисли й лежали безвладно, — тепер вони мали спочивок. Я хоч і кинув тільки-но швидкий погляд на його обличчя, проте міг би заприсягтися, що він пильно дивився на блакитне крило гірського пасма, що вимальовувалося на небокрузі понад чагарями.

У хатині стола накривано так само, як і того дня, коли я завітав туди вперше, і в гарячій пічурці стояв наготований сніданок.